

Navigeren tussen professionele en persoonlijke betrokkenheid

Onlangs hield Hogeschool Viaa in Zwolle een bijeenkomst voor zorgstudenten en -begeleiders met als titel: 'Is vriendschap een illusie?' Mede-organisator en docent Social Work Nelleke Joolink en spreker van het symposium Gustaaf Bos vertellen waarom in hun ogen een louter professionele zorgrelatie in de gehandicaptenzorg niet bestaat. En gelukkig maar.

Gustaaf Bos is universitair docent Zorgethiek aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. Hij brengt veel van zijn tijd door in zorgpraktijken om daar onderzoek te doen. Tijdens dat onderzoek ontwikkelde hij geregeld vriendschappelijke relaties met de mensen die daar werken en wonen.

Voor Gustaaf zijn werk en privé, professioneel en persoonlijk, niet strikt te scheiden. Iets wat hij ook ziet bij hulpverleners, bijvoorbeeld begeleiders die in de gehandicaptenzorg werken. "Mensen gaan daarin ook regelmatig vriendschappelijke relaties aan, vooral als ze langdurig met elkaar optrekken. Met elkaar, maar zeker ook met bewoners. Het is voor

hen dan navigeren tussen persoonlijke en professionele betrokkenheid."

Tijdens een van zijn onderzoeksprojecten in een zorgorganisatie, ontmoette Gustaaf een man met een verstandelijke beperking. Deze Tobias werd een vriend van hem. "Ik ben belangrijk voor hem, maar hij is dat ook voor mij. Wat we delen, is dat we van kleine dingen erg kunnen genieten door er de tijd voor te nemen. Naar muziek luisteren bijvoorbeeld, maar ook het rustig eten van een kippetje of een patatje."

Ongemakkelijk

Dat het geen vriendschap kan zijn omdat de relatie ongelijkwaardig zou zijn, bestrijdt Gustaaf. "Ik heb

vele soorten vrienden met wie ik verschillende dingen doe. Met de een kan ik urenlang kletsen, met de ander hoeft dat niet zo nodig en ga ik liever iets ondernemen. Ook Tobias is een vriend met wie ik niet te veel praat, maar vooral veel doe. Tobias confronteert me ook met mezelf: hij kan zich bijvoorbeeld in de openbare ruimte zodanig ongecompliceerd gedragen dat ik me ervoor schaam. Het liefst wil ik dan wegkruipen."

Volgens Nelleke Joolink, docent Social Work aan de Hogeschool Viaa en moeder van dochter Evi (14) die een ernstig meervoudige beperking heeft, is dat juist mooi. Tobias heeft Gustaaf wat te leren. En doen goede

vrienden dat niet altijd? Tobias maakt dat Gustaaf zich soms ongemakkelijk voelt. Waarom is dat eigenlijk?

Nelleke herkent het. Ook haar dochter heeft mensen iets te leren. “Ik zeg wel eens: je kunt een cursus mindfulness doen, maar je kunt ook naast mijn dochter op het vloerkleed gaan liggen. Dat heeft hetzelfde effect.”

Van betekenis zijn

Als moeder vindt Nelleke het belangrijk dat er tussen haar dochter en haar begeleiders meer is dan slechts een professionele relatie. Ze ziet het vrijwel meteen als er iemand binnenkomt met wie haar dochter een klik zal hebben. En als er niet direct een klik is, probeert Nelleke de begeleider een kans te geven. Misschien heeft het tijd nodig en gaat het later beter. “Mijn dochters leven speelt zich thuis af en in de zorgorganisatie waar ze woont. Ze leeft in een kleine wereld. Het is dan fijn als begeleiders van betekenis voor haar zijn. Dat mijn dochter door hen gezien wordt en dat ze zich veilig voelt bij hen. Dat is heel kostbaar. Voor haar en voor mij.”

De keerzijde van deze naar vriendschap neigende relaties is dat haar dochter elke keer weer afscheid moet nemen van een begeleider waaraan ze gehecht is geraakt. En dat doet pijn. “Dat kun je niet uitbannen. Omdat ze afhankelijk is van anderen, zal ze hier levenslang last van houden. Gelukkig zijn er ook voormalige begeleiders die haar nog steeds opzoeken en met haar wandelen bijvoorbeeld.”

Meehuilen

Ook Nelleke zelf ervaart wel eens dat haar contact met professionals verder gaat dan puur de formele band tussen hulpverlener en familie. “Ik heb een keer meegemaakt dat een orthopedagoog in een moeilijk gesprek met me mee hilde. Dat vond ik prettig, omdat ze ondanks die persoonlijk-

ke kant van zichzelf, ook stevig in haar professionele rol bleef.”

Dat de scheidslijn tussen professioneel en persoonlijk voor Nelleke niet zo scherp hoeft te zijn, blijkt ook uit het feit dat Nelleke van de meeste begeleiders van haar dochter een 06-nummer heeft. Het tekent de band die ze met ze voelt.

Ik ben belangrijk voor hem, maar hij is dat ook voor mij

Maar ze beseft hoe precair die band is. “Ik ga er voorzichtig mee om. Daarom heb ik de namen van de begeleiders niet opgeslagen. Ik app iemand ook alleen maar in geval van nood.”

Persoonlijke band

Als docent Social Work leidt Nelleke haar studenten op tot professioneel hulpverlener. “Maar ik vind het ook belangrijk ze uit te dagen om over hun persoonlijke inbreng in een zorgrelatie na te denken. En ook over die van de cliënt.”

Omdat ze naast docent ook ervaringsdeskundige is, kan ze het perspectief van de cliënt en van zijn familie goed uitdragen. “Wat ik mijn studenten leer, is om goed te luisteren naar het verhaal van die ander. En dat ze daar niet neutraal in hoeven te zijn. Je mag erdoor geraakt worden en emoties tonen. Er mag

een persoonlijke band ontstaan.”

Voor zowel Gustaaf als Nelleke is een vorm van vriendschap tussen een professioneel hulpverlener, begeleider of behandelaar en een cliënt en/of zijn familie mogelijk, wenselijk zelfs. Dat zouden zorgorganisaties moeten aanmoedigen. Gustaaf: “Het voegt veel toe. Voor een professioneel hulpverlener is het prettig om ‘heel’ te mogen zijn, om meer van zichzelf te kunnen geven. En niet om altijd een deel van zichzelf thuis te moeten laten. Voor degene met een beperking voelt het fijn dat iemand hem hele- ▶

Evi met haar moeder Nelleke, docent Social Work

- ▶ maal ziet en neemt zoals hij is. Beiden als heel mens dus.”

Minder verloop

Als een begeleider in de relatie met bewoners helemaal zichzelf kan zijn, heeft dat ook mogelijke effecten op ‘de passantenstroom’ in de gehandicaptenzorg, verwacht Gustaaf. “Men-

Je mag geraakt worden en emoties tonen

sen zullen langer bij een organisatie blijven, als ze daar meer van zichzelf in kwijt kunnen en ze zich niet alleen als ‘functionaris’ aan een ‘cliënt’ of ‘organisatie’ verbinden. Iemand blijft weliswaar altijd een functionaris, maar is meer dan dat: noem het een bevriende functionaris.”

Vriendschappelijke banden tussen een hulpverlener en een persoon met een verstandelijke beperking zijn volgens hen dus toe te juichen. Maar het kan alleen onder bepaalde voorwaarden die de organisatie moet scheppen. Zo moet er een visie komen. De hele organisatie moet er, als een soort

gemeenschap, achterstaan.

Gustaaf: “Het kan alleen op een duurzame en passende manier als het gedragen wordt door de hele organisatie. Het maakt hulpverleners zoals begeleiders namelijk ook kwetsbaar als persoon. Ze kunnen zich niet meer verschuilen achter een professionele rol. Als een cliënt bijvoorbeeld zegt: ‘Ik ben je vriend’, dan kun je als begeleider niet meer zeggen: ‘Voor mij is dit alleen werk’. Hulpverleners moeten zich met die meer medemenselijke rolopvatting met hulp van hun werkgever leren verhouden.”

Eigenlijk hebben hulpverleners in de gehandicaptenzorg, waaronder begeleiders, meestal al een persoonlijke en gevoelsmatige band met hun cliënten, naast een professionele re-

latie. Die persoonlijke band wordt alleen niet altijd herkend en benoemd. Gustaaf: “In de gehandicaptenzorg praten begeleiders vaak nogal formeel en afstandelijk over hun werk. Ze hebben het bijvoorbeeld over een methode die ze toepassen. Die manier van praten wordt hen al aangeleerd op hun opleiding. Maar het gekke is dat ze in de relatie met hun cliënten juist warm en betrokken zijn. Er is veel genegenheid en persoonlijke aandacht en er wordt veel geknuffeld in de gehandicaptenzorg.”

Onder woorden brengen

Volgens Nelleke is het verschil in wat begeleiders doen en hoe ze erover praten deels eigen aan het vak. Ze

In het kort

- ▶ Een relatie van een begeleider met een cliënt hoeft niet per se alleen professioneel te zijn. In werkelijkheid is het dat ook meestal niet.
- ▶ Begeleiders laten juist zien dat je op een vriendschappelijke manier, van mens tot mens, met iemand met een verstandelijke beperking kunt omgaan.
- ▶ Het is belangrijk om te achterhalen wat mensen met en zonder een verstandelijke beperking met elkaar verbindt.
- ▶ Daarmee wordt de persoon met de beperking zichtbaarder. En dat is nodig in een maatschappij waarin mensen met een beperking niet voor vol worden aangezien.

ziet bijvoorbeeld dat de begeleiders van mensen met een ernstige meervoudige beperking, zoals haar dochter, vaak in een bubbel zitten met hun cliënt. “Voor hen is zorgen iets dat ze intuïtief en met hun gevoel doen. Als ze uit die bubbel komen, is het moeilijk om woorden te geven aan wat ze precies doen.”

Toch is dat wel belangrijk, vindt ze. “Daarom geven we op de opleiding Social Work veel aandacht aan reflectie. We leren studenten om zich uit te spreken over wat ze doen en waarom ze het zo doen.”

De verbeelding, het onder woorden brengen van wat de relatie hulpverlener/begeleider en cliënt in essentie inhoudt, is moeilijk. Gustaaf: “Tijdens een van mijn onderzoeken ontmoette ik Arjan, een doofblinde man. Ik vroeg aan zijn begeleiders: *wie is Arjan voor jullie?* En ook: *wie zijn jullie voor Arjan?* Toen we die laatste vraag onderzochten, kregen we geen heldere antwoorden. Er ontstond twijfel en ontroering. Arjan was voor deze begeleiders betekenisvol en vertrouwd, maar ze kwamen niet verder dan dat zij ‘een aanraking’ en ‘een warme ademhaling’ voor hem waren.”

Mensen met een verstandelijke beperking worden in de maatschappij vaak niet voor vol aangezien. Uit onderzoek van Gustaaf blijkt dat veel respondenten de ontmoeting met mensen die niet kunnen praten en/of niet goed kunnen nadenken uit de weg gaan. Gustaaf: “Daarom is het des te belangrijker om te blijven zoeken naar nieuwe, aansprekende woorden en beelden, waarmee we kunnen delen wat er zich tussen begeleiders en cliënten afspeelt. Begeleiders laten immers zien dat je op een vriendschappelijke manier, van mens tot mens, met iemand met een verstandelijke beperking kunt omgaan. En dat mensen buiten de zorg dat ook kunnen doen.”

Als je in staat bent om aan te geven wat hulpverleners en mensen met een verstandelijke beperking in essentie met elkaar verbindt, wordt de persoonlijke relatie tussen hen zichtbaarder. En daarmee ook de persoon met een verstandelijke beperking en wat hij of zij betekent voor de omgeving. Dat zou een verrijking voor onze maatschappij zijn. Of zoals Nelleke het noemt: ‘het verborgen goud’ komt dan naar buiten. |

Lees een terugblik op het Werkplaatsevent over zorgrelaties op [viaa.nl](https://www.viaa.nl), zoek op ‘vriendschap’.